

SERMAYE ŞİRKETLERİNİN DAĞITILMAYAN KAZANÇLARI VE HİSSEDARLARIN VERGİLENDİRİLMESİ

Turhan TÜKENMEZ
Maliye Müfettişi

I — Giriş :

Sermaye şirketlerinin dağıtılmayan kârları ile bununla ilgili olarak hissedarların vergilendirilmesi meseleleri peşinden çok sayıda konuyu da birlikte sürükleyen oldukça dağınık ve aynı zamanda üzerinde tam mânâsı ile fikir birliğine varılamaması sebebiyle tatbikatta çeşitli ülkelerde farklılıklar gösteren bir karaktere sahiptir. Konunun ekonomik yönden yatırımların finansmanı ve sermaye piyasalarının fonksiyonu hususunda haiz olduğu önem yanında vergicilik yönünden kurumlar ve gelir vergisi sahalarda oynadığı rol son derece önemlidir. Bu cümleden olarak gelir vergisi karşısında kurumlar vergisinde mevcut çift vergileme ve hissese senedi değer artışı ile ilgili vergileme tatbikatı konunun içine giren meseleler arasındadır. Bu incelemede bütün ayrıntılara girilmesi mümkün olmadığından meselenin kısaca ve ana hatları ile teorik esasları ve ayrıca Türkiye'deki uygulamalarından bahsedilecektir.

II — Sermaye şirketlerinin kârlarının tamamını, ya da bir kısmını dağıtmayarak şirket uhdesinde bırakmalarının nedenleri :

Sermaye şirketlerinde ortakların dividant dağıtmayarak şirket uhdesinde bırakmaları hem bazı zaruretlere, hem de kendileri ve şirket için çeşitli avantajlara istinat etmekte olup bunları şu şekilde hülâsa etmek mümkündür :

1) Ekseriyetini az gelişmiş olanların teşkil ettiği bir çok ülkede sermaye piyasalarının çeşitli sebeplerle fonksiyonlarını yapamaması ve keza kâfi derecede tasarruf çekememeleri şirketleri yatırımlarını finanse edecek fonları kendi bünyelerinden temine sevketmektedir. Otofinsanmanın

küçük işletmeler için önemi aşikârdır. Zira dışardan ekseriya pahalı ve zor şartlar altında sermaye tedariki durumuna düşen bu tip firmalar bakımından kâr dağıtmama yoluna baş vurulması ekseriya kaçınılmaz olmaktadır. Öte yandan ofofinansman büyük firmalar için dahi başarılı sonuçlar vererek onların daha da büyümesine yardım etmektedir ki, bu husus Avrupa ve A.B.D. de son iki asırdaki tarihî gelişmelerle sabittir.

2) Bazı durumlarda şirketlerin müstakbel yatırımlarında piyasadaki cari rantabilite oranına kıyasen daha yüksek bir kârlılık yüzdesi tahmin edilmesi de yöneticiler ve hissedarları kâr dağıtmama yolu ile firmayı büyütmeğe sevk edebilir.

3) Kurum kârlarının kısmen veya tamamen dağıtılmamasının bir sebebi de bunların ihtiyat olarak ekonomik dalgalanmalar karşısında frenleyici bir fonksiyon ifa etmesi arzudur. Gerçekten temettü tevziinde bir istikrar sağlamak, depresyon devirlerinde ortaya çıkacak kötümserliği bertaraf etmek, kurum kârlarının çok yüksek olduğu zamanlarda da bunun israfını önlemek gayesiyle kanunî veya ihtiyarî olarak kazancın bir kısmının dağıtılmayıp alakonmasını olağan karşılamak icap eder.

4) Dağıtılmayan kârlar şirketin öz varlığını ve ayrıca ilerde daha da fazla kâr sağlama imkânını arttırdığından hisse senetleri değerinde yükselmeye yol açar. Burada hisse senedi değer yükselmesini yaratan unsurlar dağıtılmayan kârdan hisse senedine isabet eden miktar ile kârı dağıtmama suretiyle likidite ve finansman imkânı kuvvetlenen şirketin müstakbel iş imkânları ve kâr potansiyelinin artması ihtimali olmak üzere iki yönlü sayılabilir. Öte yandan hisse senedi değerinde işletmenin iyi sevk ve idaresi, emniyetli bir dividant politikası, konjonktür durumu, arz ve talepteki dalgalanmalar dahi artış husule getiren diğer faktörler arasında zikredilebilir. Bu bakımdan piyasada bazı şirketlerde hisse senetlerinin cari piyasa değerlerinin sermaye ile ihtiyat ve diğer adlar altında dağıtılmayan kârlar toplamından ibaret şirket öz varlığının hisse adedine bölünmesi suretiyle çıkacak miktardan çok daha fazla olduğu görür.

5) Kârların dağıtılmayarak şirket uhdesinde bırakılmasının bir diğer önemli sebebi de bilhassa aile tipi şirketlerde hissedarların müterakki gelir vergisi tarifelerinden kaçmak suretiyle hem vergi tasarrufu sağlamak, hem de şirketin likidite imkânlarını kuvvetlendirmek için ekseriya kasten başvurdukları bir yol oluşudur. Filhakika, uzun vadeli sermaye değer artışlarının gelir vergisi tatbikatında düşük nispet tatbiki veya hiç vergilendirilmeme gibi favörlü bir muameleye mazhar olduğu bir

çok ülkede bu mekanizmanın kötü niyetli hissedar tarafından istismar edildiği sık sık rastlanan bir olaydır. Böyle bir durumda aslında dağıtılmayan kazançlarla ilgili olarak ilerde dağıtım vukuunda gelir vergisi er geç ödeneceğinden hissedarın bu yönden çok fazla avantajı yoktur. Nitekim satış ya da tasfiye vukuunda hisse senedinin elden çıkarılması halinde dahi alıcı alıkonan kazançta isabet eden takribi vergiyi hesaplama ve hisse senedine en az bu miktar kadar daha az değer biçme durumundadır. Öte yandan, hissedar üzerinde ayrıca bir sermaye kazançları vergisi de söz konusu olabilir. Mamafih, burada değindiğimiz ve hissedarlarca istismar konusu yapılabilecek avantajlar daha ziyade şu iki şekilde tezahür edebilir : a — Hissedarlar ertelenmek suretiyle ödenmeyen gelir vergisi miktarı kadar şirketin likidite durumunu kuvvetlendirmiş ve en azından bu miktarın piyasadaki cari kârlılık oranı ile çarpımı sonucu bulunacak meblâğ kadar kazançlı duruma geçmiş olurlar. b — Kâr dağıtılmaması olayı hisse senedi değerinde dağıtılmayan kârlar miktarını aşan yükselmelere dahi sebebiyet verdiğinden bu ekstra değer artışları hisse senetlerinin satışı anında ya hiç vergilendirilmez veya gelir vergisine kıyasen düşük nispette vergilendirilir.

Kârların dağıtılmayarak şirket uhdesinde bırakılmasının hissedarlar yönünden yukarda zikrettiğimiz faydaları kazanç dağıtan diğer şirket hissedarları ile yapılan bir kıyaslamada bariz olmakla beraber, bir sermaye şirketinin bir şahıs şirketi ya da bir ferdî teşebbüsle yapılan mukayesesinde daha dikkatli olmak icap eder. Zira bu durumda her memleketin bünyesine göre farklılıklar gösteren kurumlar vergisi nispeti ve çift vergileme problemleri ortaya çıkmakta ve dağıtılmayan kârlar konusu arka plânda kalmaktadır. Meselâ, A.B.D. de 1965 senesi nispetlerine göre kurumlar vergisinin 1 doları için gelir ve kurumlar vergilerinin toplam miktarı en üst gelir dilimindeki mükellef için 84 cent, en düşük gelir dilimindeki mükellef için 55 cent olup bu mükellef sadece gelir vergisi mükellefi olsa idi 1 dolar için en üst gelir diliminde 70 cent, en düşük gelir diliminde ise 14 cent vergi ödeyecekti. Görülüyor ki, A.B.D. de halen çift vergilemeye müncer olarak şekilde gelir ve kurumlar vergilerinin toplam yükü gelir vergisinden fazladır. Öte yandan meselâ, Türkiye'de 27/3/1969 tarih ve 1137 sayılı Kanunla Kurumlar vergisi nispetinin % 20 den % 25'e yükseltilmesinden evvelki duruma göre ortakları % 40 gelir vergisi nispeti üzerinde bulunan bir şirket eğer sermaye şirketi şeklinde kurulursa gelir ve kurumlar vergisi toplamı olarak hesaplanan vergi yükü bakımından uzunca bir vade içinde az da olsa nisbi bir avantaja sahip bulunuyordu. Nitekim, Dr. Salih Şanver'in % 5 nispetindeki son ku-

rumlar vergisi zamanından evvel yaptığı bir tespite göre sermaye şirketinde dağıtılmayıp bırakılan gelirin —vergiden sonra— % 10 hâsıla getirdiği faraziyesi ile 3 yıllık bir yedek akçeler politikası sonunda, ortakları % 60 gelir vergisi nispetinde olan sermaye şirketi, kurumlar vergisi + gelir vergisi olarak şahıs şirketinin ödediği gelir vergisinden % 2.63 nispetinde daha az vergi ödemekte idi. Bu durumda 3 yıllık bir yedek akçeler politikası ile ortakları % 60 ve % 50 gelir vergisi nispetinde bulunan bir şirketin sermaye şirketi şeklinde kurulması daha avantajlı oluyor ve aynı hal 5 yıldan fazla süreli bir yedek akçeler politikası ile % 40 gelir vergisi nispeti için de geçerli bulunuyordu¹. Ancak, kurumlar vergisi nispetine 1137 sayılı Kanunla yapılan % 5 nispetindeki son zamdan sonra sermaye şirketleri aleyhine olarak çift vergilemenin bir miktar ağırlık kazandığında şüphe yoktur.

III — Dağıtılmayan şirket kazançlarının ekonomik yönden münakaşası:

Bir önceki bölümde de işaret ettiğimiz gibi vergi tedbirleri ile aleyhte bir durum yaratılmadığı müddetçe sermaye şirketlerince kazanç dağıtılmaması gerek şirket ve gerekse hissedarlar yönünden faydalı olmakta, hattâ bazı defalar istismar dahi edilebilmektedir. Acaba kazanç dağıtmama olayı millî ekonomi cephesinden düşünüldüğünde aynı şekilde bir faydadan bahsedilebilir mi? Durum gelişmiş ve az gelişmiş ülkeler için bazı farklar göstermekle beraber ileri sürülen fikir ve iddiaların esası hemen hemen her ülke için geçerli sayılabilir.

Kazancaların dağıtılmamasının ve bunlara bazı ülkeler tarafından tercihli muamele yapılmasının aleyhinde bulunanların iddialarına göre kazançların dağıtılmayıp şirket uhdesinde bırakılması ile prodüktif yatırımların teşvik edileceği arasında bir illiyet rabitası kurmak güç olduğundan mücerret kazanç dağıtmama olayını bir iktisadî avantaj olarak telâkki etmek olsa olsa bir peşin hükümdür. Dağıtılmayan kârların şirket tarafından kat'î surette derhal ve hem de ekonominin yararına olarak kullanılması garanti edilemeyeceği gibi buna mukabil dağıtılan dividantların da sayısız şekilde faydalı sarf imkânları mevcuttur. Keza, aleyhteki grubu teşkil eden iktisatçılara göre kazanç dağıtılmamasının bazı sun'î tedbirlerle teşviki bir noktadan sonra sermaye teşekkülünü hızlandırmaya yaramamakta, ülke tasarruflarının en ideal şekilde kullanılmasını te-

1) Dr. Salih Şanver "İşletme Vergiciliği", Maliye Enstitüsü Konferansları, Yıl : 1968, Seri : 17.

min edememekte, kapital piyasasına fon tedariki için müracaat eden hızla gelişen bir çok firmanın güçlüklerle karşılaşmasına sebep olmakta, ekonomide monopolistik temayülleri kuvvetlendirmekte ve nihayet bu şekilde kullanabileceğinden fazla nakdi fona sahip olan ve bunları en verimli sahalara kanalize edebilecekken Devlet kontrolleri, muhafazkârlık v.s. gibi sebeplerle bunu yapamayan firmalar ya israfkâr masraflar yapmaya sevketmekte veya ellerinde lüzumsuz atıl kaynaklar birikmesine sebep olmaktadır. Bu iktisatçıların indinde, kazançların dağıtılmayarak şirketler nezdinde alakonması belki sadece enflasyonla mücadelede kapitali nötralize etme babında bir malî politika aracı olarak fayda sağlayabilirse de ekonominin kalkınmasında mühim olan gaye bu olmayıp kapitalin yatırılmasıdır. Kapital yatırımlarının dağıtılmayan kazançlardan beslenmesi halinde ise şirket yöneticilerinin bunları daha dikkatsiz ve lâkayt kullanmaları sebebiyle düşük bir prodüktivite mevcuttur. Binaenaleyh, kazanç dağıtımını önlemek yerine bilâkis bunu teşvik ederek sermaye piyasaları vasıtasıyla yatırım sahalalarına kanalize etmek veya hiç olmazsa şirket ve hissedarları vergi yolu ile kamu yatırımlarının artırılmasına iştirak ettirmek daha uygun bir yol olur. Aynı görüşleri paylaşan İngiliz maliyecilerinden Alan Prest de "Public Finance" adlı eserinde kâr dağıtmama suretiyle ofofinansman ve bunun karşısında yer alan hissedarlara dağıtılan kârların piyasa mekanizması kanalı ile kullanılması mevzuunda piyasa kararlarının iktisaden daha faydalı olduğunu belirtmektedir. Yine yazara göre sermaye piyasası mekanizması aleyhine olsa, olsa bunun bilhassa ufak çapta firmalar için ofofinansmana kıyasen daha pahalı işleyen bir mekanizma olduğu şeklinde bir argüman ileri sürülebilir ki bu husus fonların kapital piyasasına akışının kesilmesini haklı göstermeye kâfi gelmez. Belki sadece bu piyasadaki aksaklıkların ıslah tedbirlerinin araştırılmasını gerektirebilir.

Yukarıda zikredilen görüşler bir ülkeyi misal göstermek suretiyle takviye etmek gerekirse bu ülke Kanada olabilir. Gerçekten ileri bir ekonomik kalkınma safhasına ulaşma yolunda olan ve işlenmemiş büyük tabii kaynaklara sahip bu memlekette seneler boyu yatırımların dağıtılmayan kârlar yolu ile teşviki mevzuunda her hangi bir tercihlî vergi tatbikatı olmamış ve buna lüzum da hissedilmemiştir. Bundan şüphesiz sermaye ihtiyacının çok rahat bir şekilde karşılandığı ve hükümetin de inkişafına gayret ettiği faal bir sermaye piyasasının mevcudiyetinin rol oynadığını kabul etmek icap eder. Aksi takdirde meselâ, bu piyasanın sermaye tedarik edemeyecek şekilde sarsılması durumunda herhalde diğer tedbirler meyhanında tercihlî vergi uygulaması suretiyle kazanç dağıtılmamasının

teşviki de düşünülebilirdi. Nitekim, şirketlerin kapital piyasasında para bulmakta güçlük çektiği bir çok Avrupa ülkesinde halen kazançların oto-finansman gayesiyle dağıtılmaması, bu şirketlerin faaliyetlerini genişletmek için başvurabilecekleri belki de yegâne çare olarak tezahür etmektedir.

Yukarıda belirtilen iddiaların aksine olan görüşü savunan iktisatçılar arasında da çok kuvvetli deliller ile ortaya çıkanlar mevcuttur. Meselâ P. Stree'ten'e göre, şirket kazançlarının dağıtılmaması yerine dağıtılması teşvik edildiği takdirde dağıtılan kazançların bir kısmı istihlâk edileceğinden yekûn tasarruf hacminde bir düşme meydana gelecektir ki, kendisi bunun tasarrufların tahsis tarzında yapılacak ıslahat ile dahi telâfi edileceğine kani değildir². P. Streeten keza dağıtılan kârların daha faydalı ve müessir bir şekilde yatırıma tahsis edileceği hakkındaki görüşün yatırım fırsatlarının değerlendirilmesinde hissedarların şirket idarecilerine nazaran daha iyi karar verebilecekleri ve kapital piyasasının mükemmel olduğu şekilde iki faraziyeye dayandığını belirterek bu iki faraziyenin de gerçeklere uymadığını ileri sürmektedir. Bu noktada yazara hak vermemek imkânsızdır. Zira gerek gelişmiş ve gerekse az gelişmiş memleketlerde şirket yöneticileri kendi yatırım sahalarını ve müstakbel gelişmeleri her türlü hissedar zümresinden daha iyi takip ve değerlendirme durumundadır. Keza sermaye piyasasının hemen hemen memleketteki işleyişinde bazı aksaklık ve menfi yönlerin mevcudiyeti de bilinen bir gerçek olup bunlar J. F. Wright tarafından şöyle sıralanmaktadır³ :

1) Hissedarlar tarafından sermaye piyasası hakkında bilgi edinilmesi teker teker firmaları ve müstakbel projeleri tetkik imkânsızlığı sebebiyle umumiyetle basın kanalıyla ya da diğer bazı malî müşavirlerin yardımı ile olmakta, bu şekilde edinilen bir malûmat ise piyasada muamele hacmi çoğaldıkça sathi olmak tehlikesiyle karşılaşmaktadır.

2) İyi malûmatla mücehhez bir şekilde yatırım risklerine girişmek ile derme çatma malûmatla bir kumara kalkışmanın tefrikinde objektif hiç bir esas olmadığından spekülâtif faaliyetlerin piyasayı normal ve mükemmel işleyişinden uzaklaştırması çok muhtemeldir.

3) Gayrimenkullerin müstakbel değer artış ve kârlılıkları imalât sanayii yatırımlarına nazaran daha kolay tahmin edildiğinden sermaye piyasalarında gayrimenkul yatırıma doğru bir temayül mevcuttur.

2) P. Streeten "Tax Policy for Investment", 1960, Sahife : 133-135.

3) J. F. Wright "The Capital Market and The Finance of Industry" Sahife : 491.

4) Sermaye piyasalarındaki muamele hacmi ve hissedar adedi artıkça çeşitli hissedarların farklı karakter ve davranışına maruz kalacak piyasanın yükü ağırlaşacak ve sapmalar baş göstererek işleyiş verimi düşecektir.

Yukarıdaki görüşlerin ışığı altında diyebiliriz ki, kazançların dağıtılmayıp alakonması, sermaye piyasalarının işleyişindeki aksaklık ve sapmalar düzeltilmediği müddetçe ve kurumların basiretli, uyanık ve bilgili yöneticilere sahip olmaları halinde ekonomiye faydalı ve başvurulması zaruri bir finansman metodu olmak vasfını muhafaza edeceklerdir.

IV — Dağıtılmayan kurum kazançları ve hissedarların vergilendirilmesi ve bazı alternatifler :

Daha önce de belirttiğimiz gibi sermaye şirketlerince kârların hissedarlara dağıtılmayarak şirkette bırakılmasının hissedarlar ve şirketi daha avantajlı bir duruma sokması mümkündür. Şirketin likidite imkânının ve müstakbel kâr potansiyelinin kuvvetlenmesi, hisse senedi değerinde meydana gelen yükselmeler, müterakki vergi tarifelerinden kaçma suretiyle vergi tasarrufu sağlaması gibi faydaları bu meyanda zikredebiliriz. Kurum kazancı üzerinden alınan kurumlar vergisi kurum kazancını azalttığı nispette dağıtılmayan kâr miktarını ve dolayısıyla hisse senedi değer artışını azaltmakta ise de, bu menfî tesir dağıtılan kârda da aynı şekilde hissedildiğinden münhasıran dağıtılmayan kârlara müteveccih ve onların sahip olduğu avantajlı durumu bertaraf edici bir fonksiyonu olmamaktadır. Dağıtılmayan kârların sebep olduğu değer artışlarını vergilendiren bir gelir vergisi ise hemen hemen bir çok memlekette diğer çeşit değer artışlarının hususiyetleri de nazara alınarak bunlar için vergi hadleri düşük tutulduğu ve hattâ bazan uzun vadeli olanların tamamı istisna edildiği, hisse senedi değer artışında dağıtılmayan kârların ne miktarda rol oynadığı kolayca tefrik edilemediği, keza kapital değer artışlarında satış, trampa ve bazan da veraset ve hibe halleri gibi realizasyon şekilleri dışında gelir vergisi söz konusu olmadığı için yine tesirli bir rol oynayamamaktadır. Bu durumda gerek teorik görüşler ve gerekse bir çok ülkedeki tatbikata bakarak geriye şu alternatiflerin kaldığı söylenebilir : Münhasıran dağıtılmayan kârlara müteveccih ayrı bir verginin ihdası, dağıtılan kârlar üzerinden bir vergi stopajı yapılıyorsa bunun dağıtılmayan kârlara da teşmili, hem dağıtılmayan kârlar ve hem de çift vergileme problemlerini halledecek şekilde gelir ve kurumlar vergilerinin birbirlerine bağlanması.

Dağıtılmayan kârların vergilendirilmesindeki tatbikat gözden geçirildiğinde bunun bir ülkeden diğerine, ağır bir şekilde vergilendirmekten, çok hafif vergilendirmeye ve hattâ hiç vergilendirmemeye varacak şekilde farklılıklar gösterdiğine şahit olunur. Bunda her ülkenin kendine has muhtelif faktörlerin tesiri olmakla beraber şu iki önemli sebep her türlü tatbikatta nazara alınmak durumundadır : 1 — Eğer gelir ve kurumlar vergileri tatbikatında dağıtılmayan kârlar lehine büyük bir adaletsizlik varsa ve bundan da bilhassa aile şirketleri büyük faydalar sağlıyorlarsa adaletsizliğin telâfisi için dağıtılmayan kârları hedef tutan yüksek nispetli vergi ihdası gerekebilir. 2 — Bir ekonomi ve maliye politikasının icabı olarak şayet şirketlerin kâr dağıtmaması önlenerek hissedarlara tevziat yapılması ve bu şekilde fonların istihlâk edilmesi ya da kapital piyasası kanalı ile kullanılması öngörülüyorsa, o takdirde yine dağıtılmayan kârların vergi tatbikatında durumlarının ağırlaştırılması cihetine gidilebilir.

Dağıtılmayan kârların çok düşük nispette vergilendirildiği veya ayrıca hiç vergilendirilmediği ülkelerde ise, sermaye piyasalarının anormal durumları muvacehesinde bu tarz bir otofinansmanla yatırımların teşvikinin ön plânda tutulduğu realitesi ağır basar. Bu realite şüphesiz az gelişmiş memleketlerde kendini daha da bariz bir şekilde hissettirmektedir. Ancak burada az gelişmiş memleketler yönünden meselenin bir çarpaşık tarafı ortaya çıkmaktadır ki, o da dağıtılmayan kazançlar lehine olan vergi diskriminasyonunun bu memleketlerin varidata olan âcil ihtiyacı ile telifi hususudur. Mevzuubahis telif yolunu gerçekleştirme zımında bazı maliyecilere göre en uygun hal sureti, dağıtılmayan kazançlar üzerindeki vergiyi hafifletme veya ortadan kaldırmak yerine diskriminasyonun dividendlar üzerine konacak meselâ, % 8-10 nispetinde ilâve bir vergi ile tahakkukunun sağlanmasıdır. Ancak böyle bir tatbikatın çeşitli kaynaklardan elde edilen aynı harcama iktidarını veren gelirler arasında adaletsizlik yaratacağı aşikârdır. Diğer çeşit gelirlerin emek gelirlerine kıyasen daha ağır şekilde vergilendirilmesi teviz edilmekle beraber emek gelirleri dışındaki diğer gelirlerin vergi tatbikatında kendi aralarında ayırma tâbi tutulması eşitlik ilkesine aykırı bir durum yaratacaktır.

Dağıtılmayan kazançların vergilendirilmesinde bir ülkeden diğerine çok değişik mahiyet gösteren tatbikatı, alıkonan bu kazançlara karşı sert, nötr ve müsamahalı davranılması bakımından kabataslak üç kategoriye ayırmak gerekirse birinci grup için Batı Almanya ve A.B.D. ni, ikinci grup için Türkiye'yi ve üçüncü grup için de 1958 yılına kadarki uygulama ile İngiltere'yi misal gösterebiliriz.

Birinci gruba giren Batı Almanya kurumlar vergisi sisteminde verginin nispeti genel olarak dağıtılan kazançlarda % 15 olduğu halde dağıtılmayan kazançlarda % 51 dir.

Keza, A.B.D. Dahili Gelirler Kod'unun 531 - 537 inci Seksiyonlarında düzenlenen hükümlere göre şirketlerin "makul ihtiyaçlarını" aşacak şekilde dağıtmadıkları kazançlar, % 22 nispetindeki kurumlar vergisi ve 25.000 dolardan fazla kazançlar için % 26 nispetindeki munzam vergi haricinde ayrıca dağıtılmayan kazançlar vergisine tâbi olmaktadır ki, bu verginin nispeti ilk 100.000 dolar için % 27,5 bundan sonraki kısım için ise % 38,5 tur. Makul ihtiyaçlar dahilinde kalan, ya da sureti umumiyede 100.000 doları aşmayan dağıtılmamış kazançlar için bu vergi söz konusu olmadığı gibi 100.000 doları aşma halinde sadece aşan kısım nazara alınır. Makul ihtiyacın ötesinde kazanç birikimi halinde ispat külfeti Dahili Gelirler Teşkilâtına ait bulunmaktadır.

Görüleceği üzere, A.B.D. deki tatbikat enteresan olup Kanunda "makul ihtiyaç" sınırı ile iki taraflı bir gayenin tahakkukunun istihdaf edildiği anlaşılmaktadır. Bu durumda bir taraftan işletmelere normal büyüme, yatırımlarını geliştirme ve otofinansman hakkı tanınarak vergi söz konusu edilmemiş, öte yandan makul ihtiyaçtan ötede muvazaa ve istismar durumlarına karşı yüksek nispetli vergi müeyyidesi ortaya konmuştur. Her ne kadar bu usul tatminkâr görülmekte ise de, A.B.D. gibi vergi idaresinin mükemmel olduğu bir ülkede dahi tatbikatta aksaklıklara sebebiyet vermektedir. Pürüzlerin esas sebebini ise makul ihtiyacın tespiti hususunda idare ile mükellefler arasında çıkan anlaşmazlıklar teşkil etmektedir. Kanunen İdareye, hissedarlara yapılan ikrazlar, filyal mahiyetindeki diğer firmalara yapılan gereksiz yardım ve yatırımlar, lüzumsuz ihtiyatlar gibi karinelere istinaden tarhiyat yapma hakkı tanınmışsa da ihtilâflar yine de önlenememektedir.

Bu gruba dahil ettiğimiz her iki ülkede de dağıtılmayan kazançlar yüksekçe nispette vergilendirilmekle beraber yine de aralarında bariz farkların olduğu görülür. Nitekim, A.B.D. de makul ihtiyaçlar dahilindeki kazançlar vergilendirilmemekte fakat vergi kurumlar vergisi ve munzam vergiden müstakil olarak uygulanmaktadır. A.B.D. de bu verginin lehine olarak bilbassa aile şirketlerini istihdaf ettiği ölçüde adaleti sağladığı, firma yöneticilerini hesaplı harekete sevkettiği gibi mütalâalar ileri sürülmekte ise de, aleyhinde ileri sürülen iddialar da mevcut olup verginin küçük firmaları zor duruma düşürdüğü, lüzumsuz şekilde kâr tevziine yol açtığı, işletmeleri borçla finansman usulüne kaydıracağı şeklindeki tenkitler bu meyanda zikredilebilir.

Dağıtılmayan kazançların vergilendirilmesinde nispeten daha orta yolda olan ve nötr sayabileceğimiz bir tatbikata misal olarak da Türkiye'yi göstermek mümkündür. Bilindiği üzere Türkiye'de sermaye şirketleri % 20 nispetinde kurumlar vergisine tâbi iken bu nispet 27/3/1969 tarih ve 1137 sayılı Kanunla % 25'e çıkarılmıştır. Bu verginin tenzilinden sonra kalan kısım dağıtıldığı takdirde hissedarlar elinde vergilendirilmekle beraber Gelir Vergisi Kanununun 96 ncı maddesi gereğince bidayette % 20 nispetinde vergi tevfiğine tâbi tutulmakta ve hissedarlar tarafından beyan sırasında mahsubu yapılmaktadır. Ancak, Gelir Vergisi Kanununun 96 ncı maddesi söz konusu % 20 nispetindeki stopajı kanunen ayrılması mecburi ihtiyatlar dışında diğer bütün dağıtılmayan kazançlara da teşmil ettiği için kurumların dağıtılmayan kazançlarına ait vergi nispeti dağıtılmama süresince kaba bir hesapla halen % 25 + (% 75 X % 20 = % 15) = % 40'a inhisar etmektedir. Kurumlar vergisi nispetinin % 20 olduğu devirde ise bu yük % 36 nispetinden ibaretti.

Daha önce de belirttiğimiz üzere mesele gelir ve kurumlar vergisi birlikte nazara alınarak bir çift vergileme yönünden mütalâa edilir ve çift vergi sermaye şirketi hissedarları için kurumlar vergisi ve stopaj toplamı olan % 40 değil de kurumlar vergisi ve uzun vadede ödenecek nihai gelir vergisi toplamı olarak gözönünde tutulursa bilhassa yüksek gelirli hissedarlar için yakın zamana kadar yine de işlerini kurum şeklinde yürütecek şekilde cüz'i bir avantaj mevcut bulunuyordu. Çift vergileme clayma rağmen mevcut olan bu cüz'i avantajı doğuran sebepler ise esas itibariyle sermaye şirketlerinde idare meclisi başkan ve üyeleri ile diğer hizmetlilere verilen temettü ikramiyelerinin ücret sayılarak şirket kazancından düşülmesi ve daha mühimi bu tip şirketlerin istedikleri an kâr dağıtmama yoluna başvurabilmeleri imkânlarıdır. Ancak kurumlar vergisine yapılan son zamdan sonra bu hafif avantajın kalktığını ve vergi yönünden kurum ve ferdi teşebbüs veya ortaklık şıklarının hemen hemen müsavi seviyeye geldiğini söyleyebiliriz.

Dağıtılmayan kazançlar üzerinde % 40 nispetindeki vergi yüküne gelince, bunun ağır veya hafif olduğu hem şirket hissedarlarının kurum kazancını derhal veya alakonduktan bir müddet sonra dağıtıp dağıtmama hususunda verecekleri kararlara, hem de stopajın o anda kat'i ve nihai bir vergi mi, yoksa vergi emniyetini sağlamaya matuf sadece bir tahsil usulü mü olduğu hakkındaki telâkkiye göre değişebilir. Şirket genel kurulu alakonan kazancı dağıtmadığı müddetçe dağıtılmayan bu kısım üzerindeki % 20 nispetindeki gelir vergisi stopajı tesirini hissettire-

ceksede bu takdirde şirketin bu yükü sineye çekmesine rağmen kazancı dağıtmamaya devam etmesi yine de bir menfaatinin mevcut olduğunu gösterebilir. Öte yandan alıkonan kazancın her an dağıtılması mümkün olduğundan bu yola tevessül edilerek % 20 vergi stopajının hissedarlar tarafından beyan edecekleri gelire isabet eden vergiden mahsubu suretiyle bu yükten kurtulmak da kabildir. Görüleceği üzere, Türk vergi mevzuatında dağıtılmayan kazançlar üzerinde mevcut stopaj müessesesi, dağıtılmayan kârlar üzerine fazladan ve nihai bir vergi koymadığı ve aynı zamanda kararı şirkete bıraktığı için fazla sert sayılmaz. Ancak, kârlar dağıtılmadığı müddetçe stopaj yükü hissedilmeye devam edeceğinden fazla müsamahalı olduğu da söylenemez.

Dağıtılmayan kazançların hiç vergilendirilmemek suretiyle müsamahalı muamele gördüğü ülkelerde şirketlerde otofinsman yolu ile yatırımların teşviki gayesinin ön plâna alındığı ve sermaye piyasalarının fonksiyonuna fazla güvenilmediği bir gerçektir. Ancak bazı ülkelerde bu tip kazançların çok düşük nispetlerde vergilendirildiğini görmekteyiz ki, bunda herhalde bir taraftan dağıtılmayan şirket kazançları lehine mevcut adaletsizliği ortadan kaldırmak, diğer taraftan da şirketlerde otofinsman yolunu tamamen kapatmamak gibi birbirine zıt iki realiyeti telif etmek gayesi güdülmüş olması muhtemeldir. Filhakika, evvelce de zikrolunduğu üzere kazanç dağıtılmaması halinde kurum öz varlığının dividant olarak dağıtılmayan miktar üzerinden ödenmesi gerekli gelir vergisi kadar artacağı şüphesizdir. Meselâ, hissedarlar üzerindeki gelir vergisi nispetini ortalama % 40 olarak aldığımızda 100.000.— liralık bir kazanç dağıtılıp vergilendirildikten sonra şirkete iade edilse 60.000.— liraya düşecektir. Bu durumda cari piyasa kârlılık oranını % 8 farzettiğimizde kâr dağıtmama halinde 1 inci sene için şirket $8.000 - 4.800 = 3.200$ lira daha avantajlı duruma geçecek ve kâr dağıtılmadığı sürece seneden seneye bu avantajın nisbi oranı birbirine eklenerek daha da büyüyecektir. İşte bu adaletsizliği bertaraf etmek üzere dağıtılmayan kârlara mütevecch bir vergilendirme durumu ortaya çıktığında nispeti o şekilde ayarlamak gerekir ki, adalet sağlanırken şirketlerde otofinsman yolu tamamen kapatılmamış olsun. Buna göre dağıtılmamış kârlar üzerinde vergi nispeti tayininde optimal nokta (eğer bu kârlar ileride dağıtıldığı vakit gelir vergisine tâbi oluyorsa) piyasada sermaye rantabilite oranı ile ortalama gelir vergisi nispetinin çarpımı ile bulunacak nispet olarak tezahür etmektedir ki, misalimizde bu $8 \times 40/100 = \% 3,2$ dir. Şayet bir seneden diğerine birikmeden mütevellit avantaj da nazara alınacaksa bu nispet % 3,5 — 4 olarak tespit edilebilir. Bu nispetin altında bir nispe-

tin adaleti sağlamamasına mukabil üstünde bir nispetin yatırımlar için tehlikeli olması ihtimali belirebilir. Hemen işaret etmek yerinde olur ki dağıtılmamış kazançlar üzerine konan böyle % 3,5 nispetindeki bir vergi, nispet olarak hissedarların ödeyeceği gelir vergisine kıyasen çok düşük görünmekte ise de, bunu gelir vergisi yerine kaim olarak değil, onun dışında ekstra bir vergi şeklinde mütalâa etmek gerekir. Zira kârın ilerde tevzii halinde dividendlar üzerinden gelir vergisi ödeneceği gibi aksiyonların değeri artmış şekilde satışı durumunda dağıtılmayan kârların sebep olduğu değer artışları da toleranslı şekilde dahi olsa bir sermaye kazançları vergisi ile kavranabilir. Bununla beraber kabul etmek gerekir ki böyle düşük nispetli bir vergi, hisse senetlerinde gerek dağıtılmayan kârlar yolu ile ve gerekse diğer sebeplerle husule gelecek değer artışlarını vergilendirme yönünden müstakil şekliyle, ya da sermaye kazançları vergisinin tamamlayıcısı olarak kifayetsiz sayılabilir. Verginin nispeti çok daha yüksek tutulsa yatırımlar üzerinde menfi tesirleri hissedilmeye başlayacağı gibi (eğer ayrıca bir kapital değer artış vergisinden imtina edilmişse) dağıtılmayan kârlar haricinde diğer faktörler tesiriyle meydana gelen değer artışlarını kavramaz. Kaldı ki, böyle bir durumda verginin inikas imkânları dahi mevcut olup bu durumda verginin aslı gayesine ulaşamaması ihtimalleri ortaya çıkmaktadır.

Yukarıki bahislerde dağıtılmayan kazançların vergi tasarrufu veya diğer şekillerde haiz olduğu bazı avantajlara temas etmiştik. Öte yandan gelir vergisi dışında mevcut ayrı bir kurumlar vergisinin hem dağıtılan ve hem de bazı şartlar altında dağıtılmayan kazançlarda çift vergilemeye sebebiyet verdiği malûmdur. Aynı zamanda hissedarların da vergilendirilmesini ilgilendiren bu durum karşısında bir çok müellif meselelerin perakende bazı tedbirlerle halli yerine gelir ve kurumlar vergilerinin birleştirilmesi suretiyle çözümlenebileceğini öne sürmektedirler. Ancak bu hususta dahi uyuşma olmayıp çeşitli fikir ve metodlar ortaya atılmıştır :

1) Meselâ, bir görüşe göre kurumlara müteveccih vergi ortadan kaldırılmalı ve hissedarlar kazanç dağıtıldığı ölçüde vergilendirilmelidirler. Bu usulde kurumların dağıtılmayan kazançları dağıtılmadıkları müddetçe vergilendirilemez. Görüleceği üzere bu usulde dağıtılmayan kazançlar lehine bariz bir adaletsizlik mevcuttur.

2) Bir diğer usulde ise kurum geliri bakımından doğrudan doğruya hissedarlar vergilendirilir. Diğer bir deyimle kurumun bütün geliri dividend dağıtılın, ya da dağıtılmamış hissedarlara izafe edilir ve öyle

vergilendirilir. Bu durumda hissedarlar bir ortaklıktaki ortaklar topluluğu şekline bürüneceklerdir. Metodun bazı iyi ve âdil tarafları yanında en büyük mahzuru hissedar sayısının çok fazla olduğu ahvalde doğuracağı idarî güçlüklerde kendini gösterir. Keza böyle kalabalık hissedar-ortağa malik şirketlerde hissedarlar kendileri için kazanç tevziine muktedir olmadıkları durumlarda dahi dividant beyan etme ve vergi ödeme durumu ile karşı karşıya kalacaklarından şirket üzerindeki kontrolleri zor ve karışık bir hal alır.

Bu usulün hafif değişik bir tipine göre hissedarlar yine aynı şekilde vergilendirilmekle beraber verginin kurumdan tahsili ileri sürülmektedir. Teklif idarî bazı kolaylıklar sağlayıcı mahiyette ise de, kurumu hissedarlara izafe edilen gelirlere müterakki vergi tarifelerini uygularken onların yıllık toplam gelirlerine ait dilimleri öğreince külfeti altına sokmaktadır.

3) Meseleyi kurum açısından alan bir başka metoda göre, hem sabit bir nispet altında kurum, hem de müterakki nispetlere göre hissedarlar vergilendirilmeli, ancak kuruma kendi vergi matrahından dağıtılan dividantları indirme hakkı verilmelidir. Bu durumda kurumlar vergisinin matrahı sadece dağıtılmayan kazançlara inhisar etmektedir. Bu usulde evvelki misalimize nazaran belki total vergi yükü daha az olabilirse de bu ve buna benzer faydalar kurumu ilgilendirdiği cihetle hissedarlar tarafından derhal hissedilmesi mümkün değildir. Keza bu usulün dolaylı olarak bilhassa az gelişmiş ülkeler realitelerine aykırı olarak kurum kazancının lüzumsuz şekilde dağıtımını teşvik ve dağıtılmayan kazançlara ihtiyacı fazla olan küçük ve yeni kurulan firmaları baltalaması ihtimali mevcuttur. Nihayet söz konusu usulde kuruma ait gelir ve vergi ile hissedarların beyanına istinad eden gelir ve vergi arasındaki irtibat oldukça zayıflayacağından vergi kaçakçılığını da kolaylaştırıcı bir karakter taşımaktadır. Hülâsa mevzu bahis metod her ne kadar çift vergileme problemini halletmekte ise de, sinesinde yukarıda zikredilen tipte mahzurları ve ayrıca ekonomik kalkınmaya zararlı olabilecek şekilde tasarrufları kıfayetsiz bırakma ihtimallerini taşımaktadır.

4) Hal yolunu kurum açısından değil de hissedarlar açısından ele alan görüş ve teklif edilen metodları ikiye irca etmek mümkündür :

a — Bunlardan birincisi, kurum vergisinin mahsubu gayesiyle hissedarların aldıkları dividantların bir kısmının (meselâ % 5, 10, 20 gibi muayyen bir yüzde) kendi şahsî gelir vergilerinden mahsubunu derpiş etmektedir. Basit olmasına rağmen bu usulün az gelirli fakir ve çok ge-

lirli zengin hissedarlar arasında eşitsizlik yaratan regresiv bir mahiyettedir. Zira muayyen bir miktar dividant için hissedarların vergi mükellefiyetine bakılmaksızın aynı nispette vergi mahsubu hakkı tanınmaktadır.

b — İngiliz sisteminden mühlhem ikinci usul ise, biraz daha girift olup hissedarlar beyannamelerinde şirketten elde ettikleri dividantlarla birlikte bunlara isabet eden kurumlar vergisini de birlikte göstermekte ve yekûna müterakki gelir vergisi nispetleri tatbik edildikten sonra ödenen kurumlar vergisinin mahsubu yapılmaktadır. Meselâ, kurumlar vergisinin nispeti % 30 ise eline 100 lira dividant geçen hissedarın “brüt” şekilde beyannamesinde göstereceği miktar 142.86 liradan ibaret olmakta ve bilâhare 42.86 liranın mahsubu yapılmaktadır ki, bu durumda kurumlar vergisi tevkif yolu ile alınan bir vergi mahiyetini iktisap etmektedir. Kâr dağıtılmaması halinde ise bittâbi sadece kurumlar vergisi mevzuubahis olmaktadır.

Bu usulün vergiyi evvelâ kurum seviyesinde koyması sebebiyle vergi kaçakçılığını zorlaştırması, tevkif yolu ile tahsilâtı kolaylaştırması, hissedarlar yönünden adalet sağlaması, kazanç dağıtmayı nispeten daha az cazip hale getirmesi gibi avantajları yanında en büyük mahzuru oldukça karışık ve tatbikatı zor bir manzara göstermesidir denilebilir. Bir diğer mahzur olarak, kurum üzerindeki vergi yükünde bir değişiklik olmaması dolayısıyla öz sermaye ile finansmana nazaran yine de borçla finansmanın cazibesini muhafazaya devam edeceği ileri sürülebilirse de bu durumun bazı tedbirlerle meselâ, dağıtılmayan kârların sermayeye ilâvesi suretiyle yeniden bedelsiz hisse senetleri tevziinin vergiden istisna edilmesi suretiyle izalesi mümkündür.

Yukarıda belirtilen çeşitli metodlar içinde bir seçim yapmak gerekirse, girift olmasına rağmen sonuncusu diğerlerine nazaran daha ağır basmaktadır. Fakat yine de bunların hiç biri dağıtılmayan kârlar, hissedarların vergilendirilmesi ve çift vergileme mevzularında ideal bir sonuç sağlayamamaktadır.

V — Türkiye’de dağıtılmayan kurum kazançları ve hissedarların vergilendirilmesi :

Memleketimizde dağıtılmayan kurum kazançlarının vergilendirilmesinde diğer ülkelerle mukayese edildiğinde nispeten ortaya yakın bir yolun benimsendiğine daha önce işaret etmiştik. Şimdi meseleyi mevcut mevzuatın da ışığı altında tatbiki yönlerinden ve biraz daha teferratla

olarak ele alacağız. Bu meyanda şirket kazancının dağıtılma durumlarına da temas etmek gerekeceğinden aşağıda konu dağıtılan ve dağıtılmayan kurum kazançları bakımından yerli ve yabancı hissedarların vergilendirilmesi, Gelir Vergisi Kanununun 96 ıncı maddesi gereğince dağıtılmayan kurum kazançlarında stopaj matrahının tespiti ve ihtiyatların sermayeye çevrilmesi suretiyle hissedarlara bedelsiz hisse senedi tevziinde vergileme olmak üzere üç grup halinde incelenecektir.

1) Dağıtılan ve dağıtılmayan kurum kazançları bakımından yerli ve yabancı hissedarların vergilendirilmesi :

A — Kazanç dağıtma ve dağıtmama haline göre tam ve dar mükelleflerde kurumlar vergisi ile stopaj nispetleri :

Şirket kazancının dağıtılması ve dağıtılmaması hallerinde tam ve dar mükellefiyete tâbi gerçek ve tüzel kişi ortakların vergi yükleri farklı şekillerde tecelli edeceğinden durumu 27/3/1969 tarih ve 1137 sayılı Kanunla Gelir ve Kurumlar Vergisi Kanunlarında yapılan değişiklikleri nazara alarak inceleyelim : Misal olarak, Türkiye'deki bir kurumun tam ve dar mükellef gerçek kişi, tam ve dar mükellef tüzel kişi olarak aynı zamanda dört çeşit ortağı sinesinde topladığını farzederek bu kurum evvelemerde malî bilânçoya göre tahassül edecek sâfi kurum kazancı üzerinden % 25 nispetinde kurumlar vergisi ödeyecektir. Müteakip safhada ortakların gelir ve kurumlar vergisi karşısındaki durumlarını ise kazancın dağıtılıp dağıtılmadığına ve ortakların mahiyetine göre ayrı ayrı ele almak yerinde olacaktır.

a) Kazanç dağıtıldığı takdirde durum :

aa) Türkiye'deki kurumun tam mükellef gerçek kişi ortağı:

Kazanç dağıtımında bu ortağın kâr hissesi Gelir Vergisi Kanununun 96 ve 105 inci maddeleri gereğince % 20 nispetinde vergi tevkifatına tâbi tutulacak ve ortak ertesi yıl menkûl sermaye iradı olarak bu kâr hissesini diğer gelirleri ile birleştirerek beyan ettikten sonra hesaplanacak gelir vergisinden % 20 nispetindeki vergi tevkifatını mahsup edecektir.

bb) Kurumun dar mükellef gerçek kişi ortağı :

Şirket Gelir Vergisi Kanununun 96 ıncı maddesi şumulüne giren bu hissedarın kâr payından G.V.K. nun 96 ıncı maddesine atfen 105 inci maddesi gereğince % 35 nispetinde gelir vergisi tevkifatı yapacaktır. Bu durumda hissedara ait vergi yükü $\% 25$ kurumlar vergisi + $(\% 75 \times \% 35) \% 26,25 = \% 51,25$ nispetinden ibaret olmaktadır.

cc) Kurumun tam mükellefiyete tâbi kurum ortağı :

Kazanç dağıtımında bu kuruma isabet eden kısım için her hangi bir vergi tevkifatı mevzuubahis değildir. Bu miktar elde eden kurum yönünden kendi kazancına dahil olup eğer Kurumlar Vergisi Kanununun 8 inci maddesinde belirtilen şartlar mevcutsa, mükerrer kurumlar vergisi ödenmesinin önlenmesi zımında iştirak kazançları istisnasından faydalanır.

d) Kurumun dar mükellefiyete tâbi kurum ortağı :

Bu tip bir kuruma kazanç dağıtımı halinde 5422 sayılı Kurumlar Vergisi Kanununun 1137 sayılı Kanunla değişik 24 üncü maddesi gereğince % 35 nispetinde vergi tevkifatı söz konusudur. Vergi yükü ise on an için % 51,25 nispetinden ibarettir.

b) Kazanç dağıtılmaması halinde durum :

Halen Türkiye'de sermaye şirketlerinin kâr tevzi etmemeleri ortaklar genel kurulu kararı ile olmakta ve kanunî mesnedini Ticaret Kanununun 466, 467 ve 469 uncu maddelerinde bulmaktadır. Buna göre, kanunî yedek akçe dışında ihtiyarî ve fevkalâde yedek akçe ayırmak mümkündür. Gelir Vergisi Kanunumuzun 96 ncı maddesi gereğince dağıtılmayan kurum kazançları % 20 nispetinde vergi tevkifatına tâbi olup kazanç dağıtılmadığı sürece vergi yükü kaba bir hesaplama ile $\% 20 + \% 75 \times 20 = \% 40$ 'a inhisar etmektedir. Kazancın ilerde dağıtılması halinde ise durum yukarıda zikredilen sıralama dahilinde şöyledir :

aa) Kurumun tam mükellef gerçek kişi ortağı :

% 20 nispetindeki vergi tevkifatı dağıtılmayan kurum kazancı sebebiyle esasen yapıldığından dağıtım halinde yeni bir tevkifat söz konusu değildir. Dağıtılan kısım ortak tarafından beyan edildiğinde mevcut % 20 tevkifat mahsup edilir.

bb) Kurumun dar mükellef gerçek kişi ortağı :

Dağıtım halinde G.V.K. nun 96 ncı maddesine atfen 105 inci maddesi gereğince % 35 nispetinde vergi tevkifatı yapılacak fakat evvelki % 20 nispetindeki tevkifat bundan indirilmek suretiyle mahsup edilecektir.

cc) Kurumun tam mükellefiyetine tâbi kurum ortağı :

Kazanç dağıtımında bunlar için her hangi bir vergi tevkifatı söz konusu olmadığından dağıtılmayan kazanç sebebiyle yapılmış % 20 nispetindeki tevkifat mahsup suretiyle tevkifatı yapan kuruma reddedilir.

dd) Kurumun dar mükellefiyete tâbi kurum ortağı :

Sonra dağıtılan kazanç 5422 sayılı Kurumlar Vergisi Kanununun 24 üncü maddesi gereğince % 35 nispetinde vergi tevkifatına tâbi olup bu tevkifat sırasında evvelki % 20 nispetindeki tevkifat mahsuben indirilir.

Yukarıda zikredilen kurumlar vergisi ve gelir vergisi tevkifat nispetleri muvacehesinde tam mükellef durumunda olan yerli hissedarların vergi yülerine evvelce kısa da olsa temas ettiğimiz için üzerinde durmayacağız. Dar mükellef olan yabancı şirket ve hissedarların vergi yükleri ise 1137 sayılı Kanunun neşrine kadar % 36 nispetine inhisar ettiği halde bu Kanunla yekûn nispet vergi tevkifatının cari olduğu müddetçe % 51,25'e yükseltilmiş bulunmaktadır ki, çok isabetli olduğundan hiç şüphe yoktur. Gerçekten yabancı sermayenin ülkemizdeki kâr nispeti son derece yüksek olmasına rağmen % 36 nispetinden ibaret bir vergi yükü seneler boyu ülkemiz aleyhine tecelli etmiş ve yabancı sermaye cezbetmekte dahi hiç bir faydası olmamıştır. Zira yabancı sermaye nihai olarak mensup bulunduğu ülke tarafından ve % 36 nispetinin daha üstünde bir nispetle vergilendirildiğinden ülkemizde ödediği % 36 nispetindeki vergiyi genellikle mahsup eden yabancı firma veya hissedarın kendileri hesabına bu düşük nispetten bir avantajları olmuyor, bundan varidat yönünden sermayenin geldiği ülke kârlı ve ülkemiz zararlı çıkıyordu.

Ülkemizde yabancı sermaye celbi mevzuunda vergi yükünün % 36 dan % 51,25'e çıkartılmasının yine de ürkütücü bir tesiri olacağını zannetmiyoruz. Zira bu nispet dahi beynelmîl sermayenin muhatap olduğu nispetlerin bir miktar altında kalmakta olup keyfiyet 1137 sayılı Kanunun gerekçesinde şu şekilde belirtilmiştir :

"... Bilindiği gibi, temettüler üzerinden menşe memleketçe tevkif olunan vergi, temettü sahibinin mukim olduğu ülkede alınan vergiye mahsup olunmaktadır. Böyle olunca tarafımızdan alınan vergi, mukim memleketçe mahsup edileceğinden yapılan vergi arttırımı şirket veya hissedar üzerinde kalmayacak, onun kârında her hangi bir azalma husule getirmeyecektir. Bu itibarla bahis konusu nispet arttırımı yabancı sermayenin Türkiye'ye gelme temayülünü hiç bir surette azaltmış olmayacaktır."

Yukardaki gerekçe haklı olmakla beraber ülkemizce alınan verginin mukim memleketçe mahsup edileceği esasına dayandığı, bir başka ifadeyle vergi nispeti arttırımına karşı reaksiyonda ülkemizdeki çeşitli memleketlerden gelen yabancı sermayenin hepsini aynı açıdan mütalâa ettiği için tenkit konusu yapılabilir. Bilindiği üzere dış ülkede elde edilen gelirlerin sermayenin çıktığı memleketlerde vergilendirilmesi mevzuunda çift vergilendirmeyi önleme gayesine matuf olarak değişik usüller mevcut olup bunları şöylece sıralayabiliriz:

a — Dış ülkede elde edilen vergilendirilmiş gelirin sermayenin ait olduğu ülkece vergiden istisnası,

b — Dış ülkede ödenen verginin sermayenin ait olduğu ülkede gider olarak nazara alınması,

c — Dış ülkede ödenen verginin sermayenin ait olduğu ülkede vergiden mahsubu,

d — Dış ülkede elde edilen gelire sermayenin ait olduğu ülkede indirimli özel vergi nispeti uygulanması,

e — Gelir çeşitlerinin iki ülke arasında taksim ve tahsisine müncer olacak şekilde yapılan vergi anlaşmaları.

Yukardaki metodların hepsi farklı derecelerle gelirin elde edildiği ülkede alınan vergileri tanıtmaktadırlar. Bununla beraber bir ülkede çeşitli memleketlerden gelmiş yabancı sermayenin mevcudiyeti halinde bunlardan alınan verginin kendi ülkelerinde tabi oldukları muamele tarzı yukarıki metodlara göre değişiklikler gösteriyorsa gelirin elde edildiği ülkede yapılan bir vergi zammına karşı reaksiyonları farklı farklı olacaktır. Zira bu gibi durumlarda yabancı firmaların bizatihi kendi ödeyecekleri vergilerde değişiklik mevzuubahistir. Binaenaleyh bütün ülkelerce mahsup metodunun benimsendiği faraziyesine istinat ederek yabancı sermayenin vergilendirilmesinde arttırıma girişmek mahzur yaratabilir.

B — *Dağıtılmayan kazançların hissedarlar tarafından beyanı :*

İhtiyat vs.. adı altında dağıtılmayan kârların hissedarlar tarafından ertesi yıl kendi yıllık gelir vergisi beyannamelerinde gösterilip gösterilmeyeceğine gelince, halen ihtilâfih sayılabilecek bu konuda iki görüş mevcuttur. Danıştay 4. Dairesi 16/11/1966 tarih ve E. 963, K. 66/472 sayılı kararında "... hesap dönemi kapandıktan ve ortaklara isabet eden kâr hisseleri belli olduktan sonra bu kârın genel kurul kararı ile ve ortakların

serbest iradeleri ile tevzi edilmemesine karar verilmesi artık iradın ortaklar yönünden elde edilmemiş sayılmasına vesile olamaz. Ortakların genel kurul kararına karşı yetkili mahkeme nezdinde itirazda bulunmamaları dahi bu kararın tamamen kendi isteklerine uygun olarak alındığına bir karine teşkil eder. Öte yandan kanunî hiç bir mecburiyet olmadan ortakların sırf kendi rıza ve muvafakatları ile kâr hisselerini olağanüstü ihtiyat ve karşılık, sermaye tezyidi veya işin tevsiî şeklinde şirket bünyesinde bırakmaları mameleklerinde o yıl için bir artma husule gelmediği iddiasını haklı gösteremez.

“Esasen aksi düşüncenin kabulü bu gibi yollardan vergi borçlarının teciline imkân vermek ve Devlet alacağını akibeti meçhul duruma düşürmek olurki bu, gerek hukuken ve gerekse vergi mevzuatımız yönünden tecviz edilemez. Her ne kadar Ticaret Kanunu hükümlerine göre genel kurul kararları hükmî şahsiyete izafe edilebilirse de Ticaret ve Vergi Kanunları ayrı hukukî münasebetleri tanzim eden hukuk kaiedelerini ihtiva etmekte olup birinin diğerine üstünlüğünü gerektiren bir hukukî esas mevcut olmadığından vergi ihtilâflarının Ticaret Kanunu hükümlerine göre değil vergi kanunlarındaki özel hükümlere göre halledilmesi gerekir.” gerekçesiyle ortakların dağıtılmayan kârlardan hisselerine düşen miktarı elde edilmiş gibi ertesi yılın beyannamelerinde gösterilmesi gerektiği kanaatini izhar etmiştir.

Danıştayın mezkur kararındaki görüş her ne kadar iktisadî tefsir açısından ve ayrıca bilhassa az hissedarlı ve kontrolü kolay aile tipi şirketler yönünden mantıklı ise de halen mevcut mevzuat muvacehesinde kanunî mesnedi fazla kuvvetli bulunmamaktadır. Bilindiği üzere hisse senedi temettüleri ile limited şirket ortaklarına ait kâr hisseleri menkul sermaye iradı addedilmekte olup Gelir Vergisi Kanunumuzun 1 inci maddesi mucibince elde edilmeleri şartı ile vergiye tabi tutulmuşlardır Menkul sermaye iradlarında elde etmenin hangi hallerde meydana geleceği Gelir Vergisi Kanunumuzda açıkça belirtilmemesine rağmen Vergi Usul Kanunumuzun 19 uncu maddesinin yardımı ile bir yargıya erişmemiz mümkündür. Bir Gelir unsurunun vergilendirilmesi vergiyi doğuran bir olayın vukuuna bağlı olduğuna ve söz konusu 19 uncu maddede de bu, “vergi kanunlarının vergiyi bağladıkları olayın vukuu veya hukukî durumunun tekemmülü” olarak tarif edildiğine göre hâdisemizde ne fiilen ne de hukuken bir dağıtma olayı ve binnetice hissedarlar yönünden elde etme meydana gelmiş sayılamaz. Zira hissedarlara intikal eden bir kâr hissesi olmadığı gibi dağıtmama kararının Ticaret Kanununa uygun şekilde genel kurul kararı ile tekemmülü sonucu kazanç şirket hükmî şahsiyetine

maledildiğinden hissedarın bunu talep hakkı da mevcut olmamaktadır. Bir veya bir kaç hissedarın suiniyet yönünden genel kurul kararına karşı Ticaret Kanununun 381 inci maddesi gereğince itiraz ederek yetkili mahkeme nezdinde iptal dâvası açtığını farzetsek dahi netice değişmeyecektir. Karar suiniyetli bulunarak iptal edilse kâr dağıtımı olacak ve hissedar bunu beyan edecektir. Karar suiniyetli bulunmayıp iptal edilmediği takdirde kazanç dağıtımı olmayacak ve buna itirazda bulunan hissedarlar dahi uyacağından diğerleri gibi gelir elde etmiş sayılmayacaklardır.

Esas itibariyle şirket tüzel kişiliğine ait bulunan dağıtılmayan kârları hissedarlarla ilgilendirmek doğru olmamakla beraber bazı muvazaa hallerinde genel kurul kararını kaale almayarak dağıtım ve gelirin hissedarlar yönünden elde edildiğine hükmetmek doğru olur. Nitekim Maliye Bakanlığı gerek 77 Seri No.lu Gelir Vergisi Genel Tebliği ve gerekse 29/2/1964 tarih ve 2126-32-162/7082 sayılı Tamimlerinde bunu açıkça belirtmiştir. Mezkûr Tamime göre "...bu şekilde dağıtılmayan kârların mücerret ortakların rızası ile şirket bünyesinde bırakıldığı gerekçesi ile ortakların gelirleri meyanında tevkife tabi tutulmayıp dağıtılmama kararının muvazaaya müstenit olduğu, gerçekten dağıtılmamış gösterilen bu kârların örtülü yollarla ortaklarına dağıtılmakta bulunduğu veya çeşitli şekil ve suretlerde istifadelerine sunulduğu tespit edildiği ahvalde bu kârların dağıtılmış sayılarak şirket ortakları ve komanditerlerin şahsî gelirleri meyanında vergilendirilmesi uygun mütalâa edilmektedir." demek suretiyle prensipte dağıtılmayan kârların hissedarlar tarafından elde edilmiş sayılmayacağı kabul edilmiştir. Ancak ortaklar tarafından cari hesap şeklinde şirketten para çekilmesi, şirket kaynaklarının kendi özel iş ve menfaatlerinde kullanılmasına tahsis edilmesi vs... gibi muvazaa hallerinde bu kârların hissedarların gelirleri meyanında vergilendirilmesi ve % 20 nispetindeki vergi tevkifatının da mahsubu gerekmektedir.

2) *Gelir Vergisi Kanununun 96 inci maddesi gereğince dağıtılmayan kurum kazançlarında stopaj matrahının tespiti :*

Bilindiği üzere sermaye şirketlerince kazanç dağıtılmaması halinde hem o an için gelir vergisinin mevzuubahis olmamasından doğacak adaletsizliği bertaraf etmek hem de vergi emniyetini sağlamak gayesiyle Gelir Vergisi Kanununun 96'ncı maddesiyle dağıtılmayan kurum kazançlarının da % 20 nispetinde gelir vergisi tevkifatına tabi olacağı hükme bağlanmıştır. Söz konusu tevkifatın matrahını ise şirketlerin ticarî kârları teşkil etmekte olup bu, kurumlar vergisi matrahı olan malî bilanço kârına 96'ncı maddede belirtilen indirim ve ilâveler yapıldıktan sonra

bulunacak miktardan ibarettir. Burada stopaj matrahı olarak vergi kanunlarında belirtilen esaslara göre tespit edilen malî kâr yerine ticarî kârın esas alınmasının sebebi şüphesiz stopajın ek bir vergi karakteri olmasını önleyerek şirket ortaklarının ellerine geçecek gerçek miktarların tevkifata tabi tutulmasını temin gagesidir.

Dağıtılmayan kazançlar yönünden stopaj matrahını teşkil eden ticarî kârı tespit zmnında kurumlar vergisi matrahı olan malî bilânço kârından ödenmiş veya ödenmesi gerekli kurumlar vergisi miktarı düşüldükten sonra yapılacak indirimlerle bu kazançta yapılacak ilâveler Gelir Vergisi Kanunumuzun 1137 sayılı Kanunla değişik 96 ıncı maddesinin 2 numaralı bölümünde aşağıdaki şekilde göstermiştir:

A — İndirimler :

a — Ticaret Kanunu ve özel kanunlardaki mecburiyete dayanılarak o yıl kazancından ayrılmış olan her çeşit ihtiyat akçeleri ve provizyonlar,

b — Genel bütçeye dahil dairelere, katma bütçeli idarelere, il özel idareleri ve belediyeler ile köylere, kamu menfaatine yararlı derneklere ve Türk Kanunu Medenisine göre kurulan vakıflara makbuz karşılığı yapılan bağış ve yardımlar,

c — Ödenmiş olan vergi ve para cezaları ile 6183 sayılı Kanun hükümlerine göre ödenen cezalar, gecikme zamları ve faizler,

d — Şirketlerin malî bilânçolarına göre tahassül edip kurumlar veya Gelir Vergisi Kanunlarının alâkalı hükümleri müvacehesinde fiilen mahsubu yapılmamış geçmiş yıl zararları,

e — Şirketlerin 1 no.lu fıkraya göre vergi tevkifatına tabi tutarak nakden hesaben ödedikleri kâr payları ile Kurumlar Vergisi Kanununun 24 üncü maddesine göre kurumlar vergisi tevkifatına tabi tutulmuş kâr payları,

f — Şirketlerin tam mükellefiyete tâbi kurum olan ortaklarına nakden veya hesaben ödedikleri kâr payları.

B — İlâveler :

a — Gelir ve kurumlar vergilerinden istisna edilmiş bulunan menkûl sermaye iradları,

b — Kurumlar vergisinden istisna edilmiş olan iştirak kazançları.

Stopaj matrahının tespitinde söz konusu indirim ve ilâveleri teşkil eden kalemlerin hepsinin ayrı ayrı tahlilini yapmak konumuzun çerçevesi

dışına çıkacağından burada sadece indirimler içinden Ticaret Kanunu ve özel kanunlardaki mecburiyete dayanarak o yıl kazancından ayrılmış olan her çeşit ihtiyat akçeleri ve provizyonların durumundan bahsetmekle iktifa edeceğiz. Bununla beraber konumuzla ilgili bir diğer hususa bir cümle ile de olsa peşinen değinmek yerinde olacaktır ki o da 1137 sayılı Kanunla indirimler başlığı altındaki (f) fıkrası hükmünün vuzuha kavuşturulmasıdır. Buna göre şirketlerin kurum ortaklarına ait dağıtılmayan kazançların stopaj matrahından düşülmesi imkânı açıkça ortadan kaldırılmıştır.

Kanunen ayrılması mecburi ihtiyat ve provizyonlara gelince, Gelir Vergisi Kanununun 96 ncı maddesi gereğince dağıtılmayan kurum kazançlarından yapılacak tevkifat sırasında Türk Ticaret Kanununun 466 ncı maddesinde belirtilen kanunî yedek akçeler ile, Bankalar Kanununun 35 inci maddesinde yazılı ilerde vukuu muhtemel zararlar karşılıkları stopaj matrahından indirilmekte, ancak Türk Ticaret Kanununun 467 ve 469 uncu maddelerinde yer alan ihtiyari ve fevkalade yedek akçeler, ayrılmalarında kanunî bir mecburiyet olmadıkları için stopaj matrahından düşülmeyerek tevkifata tâbi olmaktadır.

Türk Ticaret Kanununun 466 ncı maddesinde zikredilen Kanunî yedek akçeler, fazla önemi olmayan emisyon ve iptal primleri nazara alınmadığı takdirde esas itibariyle I inci ve II inci tertip yedek akçelere inhisar etmektedirki, tatbikatta tespit şekilleri bir çok defalar farklı olduğu ve fazla ayrılma durumunda stopaj matrahının azalmasına müncer olacağı için üzerinde durmakta fayda vardır:

Mezkûr maddeye göre kanunî I inci tertip yedek akçe, her yıl safi kârın yirmide birinin, ödenmiş esas sermayenin beşte birini buluncaya kadar ayrılan yedek akçe, Kanunî II inci tertip yedek akçe ise safi kârdan I inci tertip yedek akçenin tenzilini müteakip pay sahipleri için % 5 kâr payı ayrıldıktan sonra pay sahipleriyle kâra iştirak eden diğer kimselere dağıtılması kararlaştırılmış kısmın onda birinden ibaret şekilde ayrılan yedek akçe olmaktadır.

Tatbikatta bazı tereddüt ve görüş ayrılıkları yaratması sebebiyle I inci ve II inci tertip yedek akçelerin tespitinde göz önünde tutulması gereken noktaları kısaca belirtmekte fayda vardır. Bu cümleden olarak evvelâ Türk Ticaret Kanununun 466 ncı maddesinde zikrolunan safi kâr deyiminin malî bilânço kârı olmayıp ticarî bilânço kârı olduğuna işaret edelim. Gerçekten Gelir Vergisi Kanunumuzun 96 ncı maddesi ile Ticaret Kanununa atıfta bulunulması ve yedek akçelerle ilgili hükümlerin bu

Kanunda düzenlenmesi yedek akçe bazının ticarî kâr olacağı hakkındaki görüşü teyid etmeye kâfidir. Bu durumda I inci tertip yedek akçenin tespiti sırasında iştirak kazançları, tasarruf bonosu faizleri, devlet tahvilât faizleri gibi vergiye tabi olmayan kazançlarla, 5 sayılı Kurumlar Vergisi Genel Tebliğine göre kurumlar matrahından düşülen idare meclisi başkan ve üyelerine vs... dağıtılan temettü hisselerinin ticarî kâr içinde müta-laası gerekmektedir. Öte yandan geçen yıllara ait zararların ticarî kâr-dan tenzili uygun olmakla beraber geçen yıllara ait kârların ticarî kâra ilâvesi gerekmez. Zira bunlar artık hem kâr hüviyetini kaybederek yedek akçe hüviyetine girmiş, hem de üzerlerinden vaktiyle yedek akçe ayrılmıştır. Keza Kurumlar vergisi matrahı yönünden kanunen kabul edilme-yen giderlerin de ticarî kârın tespitinde indirileceği izahtan varestedir. Acaba safi kârdan Kurumlar vergisi de düşünülecek midir? II inci tertip yedek akçenin tespiti sırasında bunun tenzili kabul edilmekle beraber I inci tertip yedek akçenin tespitinde bazan farklı tatbikata yol açtığı görülmektedir. Bir görüşe göre şirketin gerçek olarak dağıtabileceği kısım üzerinden yedek akçe ayırmak gerekeceğinden kurumlar vergisi safi kâr-dan tenzil edilmelidir. Bunun karşısındaki görüşte ise safi kâr teşekkül ettikten sonra bunun belli bir yüzdesi kurumlar vergisi olarak ayrılaca-ğınan safi kâr mefhumuna kurumlar vergisi dahil olmalıdır. Kanaatimizce ikinci görüş daha isabetli olup esasen tatbikat ta bu merkezdedir. Ni-tekim safi kârdan kurumlar vergisinin, I inci tertip yedek akçenin tespiti sırasında değil de II inci tertip yedek akçenin tespiti sırasında tenzilini baklı gösterebilecek bir diğer husus ta Ticaret Kanununun 466 ncı mad-desinde II inci tertip ihtiyat için "dağıtılması kararlaştırılan" deyimini kullandığı halde I inci tertip ihtiyat tespiti meyanında böyle bir şeyden bahsetmemiş olmasıdır. Bu durumda I inci tertip ihtiyatı şirketin gerçek olarak dağıtabileceği kısım ile ilgilendirmek zarureti ortadan kalkmaktadır. I inci tertip ihtiyat bahsine son vermeden evvel bu nevi ihtiyatın ayrıl-masında Ticaret Kanununda yazılı metinden de anlaşılacağı üzere bir sınırın bulunduğunu da belirtmek yerinde olur.

II inci tertip yedek akçeye gelince bu, bilindiği üzere safi kârdan I inci tertip yedek akçeden başka pay sahipleri için % 5 kâr payı ayrıldıktan sonra pay sahipleri ile kâra iştirak eden diğer kimselere dağıtılması kararlaştırılmış kısmın % 10 u olup ayrılma yönünden I inci tertip yedek akçe ile irtibatlı değildir. Yani bu yedek akçe, I inci tertip yedek akçe esas sermayenin % 20 sini bulmadan ayrılabilceği gibi bu haddi bulduktan sonra da ayrılmasına devam edilebilir. Burada pay sahipleri ile kâra iştirak eden diğer kimselerle, her çeşit hisse senedi sahipleri ile ida-

re meclisi başkan ve üyeleri ve müstahdemler kastedilmişlerdir. Her ne kadar 5 numaralı Kurumlar Vergisi Genel Tebliği ile kurumların idare meclisi başkan ve üyeleri ile müstahdemlere verilen temettü hisseleri ücret sayılarak kurum matrahından indirilmesine binaen bunların kâr payı telâkki edilemeyeceği ileri sürülebilirse de bu temettüler ne' ad ile olursa olsun kârlılığı teşvik için verildiği ve kârdan ayrıldığı müddetçe dağıtılması kararlaştırılmış kârlar arasında ithal edilerek % 10 nispetindeki yedek akçenin hesabında nazara alınması gerekir. % 10 un hesabında I inci tertip yedek akçe ile birlikte safî kârdan düşülecek % 5 kâr payına gelince bu safî kârdan değil Ticaret Kanununun 456 ıncı maddesi uyarınca ödenmiş sermaye üzerinden ayrılır. % 10 nispetindeki II inci tertip yedek akçe mevzuunda mühim olan bir diğer nokta da kanun ifadesinden anlaşılacağı gibi kâr dağıtımı bahis konusu olmadıkça yani kârın dağıtılmasına karar verilmedikçe bunun ayrılmasının mümkün olamayacağıdır.

Yukarki açıklamaların ışığı altında II inci tertip yedek akçenin tespiti sırasında safî kârdan aşağıdaki kalemlerin indirilebileceğini söyleyebiliriz:

- %5, I inci tertip yedek akçe,
- Pay sahipleri için ödenmiş sermaye üzerinden % 5 kâr payı,
- Kurumlar vergisi, ve varsa vergi cezaları,
- Ana sözleşme hükmüne ve genel kurul kararına müstenit olarak ayrılan fevkalâde ihtiyatlar.

Safî kârın tespitinde geçmiş yıl zararlarının tenzili uygun olmakla beraber geçmiş yıl kârlarının II inci tertip yedek akçelerin hesabında safî kâra ilâve suretiyle nazara alınması doğru olmasa gerekir. Zira Gelir Vergisi Kanununun 96 ıncı maddesinde “o yıl kazancından ayrılan” Kanunen mecburî ihtiyatlardan bahsedilmesi geçmiş yıl kârlarının o yıl kazancı gibi mütalaasına cevaz vermemektedir.

II inci tertip yedek akçelerin Ticaret Kanununda belli bir tavanla sınırlandırılacaklarına dair sarîh bir hüküm olmadığından tatbikatta bunların hudutsuz bir şekilde ayrıldıkları görülmektedir. Mamafih mezkûr uygulamanın karşısında olan bir görüşe göre Türk Ticaret Kanununun 466 ıncı maddesinde mevcut “umumî yedek akçe esas sermayenin yarısını geçmedikçe münhasıran ziyanların kapatılmasına yahut işlerin iyi gitmediği zamanlarda işletmeyi idameye, işsizliğin önüne geçmeye elverişli tedbirler alınması için sarfolunabilir” ibaresinden umumi yedek akçe miktarı esas sermayenin % 50 sini aştığı takdirde artık mecburîlik vasfının kaybolacağı istihraç edilerek II inci tertip kanunî yedek akçe ayrılmasın-

da esas sermayenin % 50 sinin sınır kabul edilmesi ve dolayısıyla bunun ötesindeki yedek akçelerin stopaj matrahına ilâvesi gerekeceği öne sürülmektedir. Şahsen Ticaret Kanununun mezkûr hükmünün lafzi tefsiri halinde katılmadığımız bu görüşün aslında haklı tarafları olduğunu ve hatta Kanunda bir tadilât konusu dahi yapılması gerektiğini düşünmekteyiz.

3) *İhtiyatların sermayeye çevrilmesi suretiyle hissedarlara bedelsiz hisse senedi tevziinde vergileme :*

Şirketlerin birikmiş ihtiyatlarını sermayeye kalbilmek suretiyle karşılığında hissedarlara hisse senedi vermeleri halen tatbikatta gelir elde etme sayılarak vergilendirilmektedir. Ancak bir görüşe göre ihtiyatların sermayeye çevrilmesi sadece hukukî bir işlem olup bir isim değişikliğine inhisar etmektedir. Şirket öz sermayesinde bir değişiklik meydana gelmediğine göre bunu temsil eden hisse senetlerinin global değerinde de bir artış veya eksiliş olmayacaktır. İhtiyat birikimi hisse senetlerinde realize edilmemiş bir değer artışı meydana getirdiği sırada vergilendirilmediğine göre mevcut hisse senetlerindeki değer artışını ihtiyatlar kadar indirmek ve bu indirime tekabül eden yeni hisse senetleri çıkarmakta bir realizasyon olmadığından vergilendirilmemek icap eder. Bu görüşte olanlar vergilendirmenin, Gelir Vergisi Kanunumuzdaki sermaye değer artışlarının realize edildiği yılda olması prensibine aykırı bulunduğunu, uzun seneler içinde meydana gelen değer artışının bir yılda toptan ve yüksek nispetlerde vergilendirildiğini ifade etmektedirler.

Söz konusu iddianın haklı tarafları olmakla beraber zayıf yönleri daha ağır basmaktadır. Zira ihtiyatlar ilerde ortaklara tevzi edildiğinde vergilendirildiği halde sermayeye ilâve edildikten sonra meselâ muvazaalı bir tasfiye şeklinde bu tevziat yapılırsa vergilendirme imkânı ortadan kalkacağı gibi, bedelsiz verilen fakat üzerinde nominal bir değer taşıyacak olan yeni hisse senetlerinin devri halinde de bir değer artış vergisinin takibi çok daha zor bir hale gelecektir. Kaldığı yeni hisse senetleri mukabili sermayeye kalbedilen ihtiyatların vergilendirilmemesi, kârların ihtiyat haline getirilmeden sermayeye kalbedilmesi durumu karşısında bariz bir adaletsizlik yaratır. Zira her iki halde de şeklen farklı olsa dahi esasta tamamen aynı mahiyette bir sermaye tezyidi mevcut olmasına rağmen ikinci durumda bu, vergi ödendikten sonra yapılmaktadır.

VI — Sonuç :

Evvelce de belirttiğimiz üzere dağıtılmayan şirket kazançlarının vergi tatbikatında avantajlı muamele görmesi otofinansmanı teşvik eder. Öte yandan bu tip kazançlara avantaj tanınmaması ya da fazladan bir vergi uygulanması halinde ise kendi lehlerine doğmuş olan adaletsizlik bertaraf edilmiş olacağı gibi bir sermaye piyasasının inkişafı da sağlanabilir. Türkiyede 1137 sayılı Kanunla kurumlar vergisi nispetinin % 20 den % 25 e yükseltilmesinden sonra gelir ve kurumlar vergisindeki çift vergilemenin daha da ağırlık kazanarak sermaye şirketlerinin haiz olduğu dağıtılmayan kârlar, idare meclisi üyeleri ve diğer bazı müstahdemlere verilen temettülerin gider yazılabilmesi, daha kolay kredi temini vs ... gibi avantajlarını artık ortadan kaldıracak seviyeye ulaştığını söylemek mümkündür. Bu durumda yeni sermaye şirketleri kurulmasının eski cazibesini kaybedeceği muhakkaktır. Söz konusu % 5 kurumlar vergisi zammından evvel sermaye şirketleri ve bilhassa % 30 ve daha yukarı nispette gelir vergisine tabi hissedarların çift vergilemeye rağmen uzunca vadede dağıtılmayan kârlar yolu ile haiz oldukları avantajı bertaraf etmek ve adalet sağlamak üzere sırf dağıtılmayan kârlara müteveccih düşük nispetli bir verginin uygulanmasından bahsetmek belki tartışmaya değerdi. Bununla beraber % 5 nispetindeki son kurumlar vergisi arttırımı sermaye şirketlerinin dağıtılan kazançları yanında bir derece dağıtılmayan kazançlarını da menfi yönden etkileyeceğinden artık bunların ayrıca vergilendirilmesi yerinde olmasa gerekir.
